

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

© Фатенок-Ткачук А.О., 2007

Визначено об'єктивні передумови розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства та їх структуру, які одержані внаслідок аналізу сучасних тенденцій зовнішньоекономічної діяльності України. Зокрема політичні, економічні та природно-ресурсні чинники, що впливають на експортно-імпортну діяльність підприємства.

The objective pre-conditions of the development of the export-import activity of the enterprise and their structure have been determined. The following pre-conditions have been distinguished: the political ones; the economic ones, obtained owing to the analysis of the economic tendencies of Ukraine and the factor ones, caused by the natural-climatic conditions.

Постановка проблеми. Міжнародне економічне співробітництво є одним з головних чинників впливу на рівень розвитку економіки кожної країни і світового прогресу загалом. Частиною такого співробітництва є зовнішньоекономічна діяльність, структурним елементом якої є експортно- імпортна діяльність підприємства.

Позитивні зрушення у структурі торговельного балансу держави, що спостерігаються в останні роки, можна посилити, створивши передумови для підвищення ефективності експортно-імпоротної діяльності безпосередньо для промислових підприємств. Труднощі зовнішньоекономічної діяльності підприємств пояснюються тим, що її розвиток відбувається в умовах недостатнього нормативно-правового забезпечення механізмів господарювання. Тому ця сфера діяльності вимагає значної уваги.

Лібералізація зовнішньоекономічної діяльності призвела до кардинальних змін у системі транскордонних потоків товарів, послуг, капіталів, формування нових інструментів і механізмів ЗЕД. Її результати мають як позитивний, так і негативний вплив на економіку країни. З одного боку, зовнішньоекономічний сектор протягом останнього десятиріччя дав змогу сформувати валютні резерви країни, створити робочі місця в експортноорієнтованих сферах економіки, наповнити державний бюджет країни. З іншого боку, масштаби зовнішньої торгівлі, її структура не відповідають національним інтересам через високий рівень сировинної складової українського експорту.

З метою поглиблення та об'єктивного врахування останніх процесів на міжнародних ринках у разі здійснення в ЗЕД варто звернути увагу на передумови, які склалися в державі історично і мають істотний вплив на розвиток організації та управління експортно-імпоротної діяльності підприємств, та фактори, які гальмують цей процес. Виконання цих умов та усунення проблем ЗЕД дозволить знайти якісно нові підходи, щодо організації експортно-імпоротної діяльності підприємства, які дали би змогу завоювати та утримувати міцні конкурентні позиції на ринках близького та дальнього зарубіжжя в умовах інтеграції у світовий економічний простір

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення проблеми. Питання розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств достаньно широко обговорюється в наукових колах, оскільки саме науковці в змозі провести теоретичне обґрунтування та дати практичні рекомендації промисловим підприємствам із зазначеної проблеми. Дослідженням цього питання достатньо інтенсивно займаються відомі іноземні та вітчизняні вчені, такі як Л. Абалкін, Р. Аккофф, І.В. Багров, С. Брю, П. Буніч, А.Є. Воронкова, В.М. Гейц, А. Градов, В. Гриньова, А.Г. Дем'янченко, О. Кіреєв, В.В. Козик, Ф. Котлер, А. Кредісов, М. Круглов, В. Новицький, Є.В. Савельєв, І.П. Фамінський. Проте недостатньо дослідженими та обґрунтованими залишаються деякі аспекти ЗЕД діяльності. Об'єктивне врахування передумов, що істотно впливають на розвиток експортно-

імортної діяльності як у світі, так і в Україні, прискорить вирішення нагальних проблем розвитку зовнішньо-економічної діяльності та дозволить підприємствам обрати відповідну стратегію з огляду на посилення процесів глобалізації.

Формулювання цілей статті. Розглянути передумови розвитку експортно-імпоротної діяльності на мікро- та макrorівнях, врахування яких дозволило б збільшити експортні можливості підприємства. Усунути фактори, які перешкоджають виходові підприємств на зовнішні ринки.

Виклад основного матеріалу. У світі не існує жодної самодостатньої країни. Навіть найрозвиненіші країни не в змозі абсолютно самостійно забезпечити умови для ефективного виробництва всіх видів товарів та послуг. Такі завдання розв'язують за допомогою міжнародного співробітництва, яке реалізується через зовнішньоекономічну діяльність підприємств.

Охарактеризуємо умови, в яких здійснюється експортно-імпортна діяльність українських підприємств.

1. В Україні шостий рік утримується позитивна динаміка зростання ВВП. За 2000–2004 рр. зростання відбулося майже у 1,5 раза. Протягом періоду січень-листопад 2005 року порівняно з аналогічним періодом 2004 року приріст становить 2,2 %. Найважливішою складовою зростання залишається промисловість, яка формує третину національного ВВП, збільшення виробництва відбулося на 2,9 % [10].

2. Зовнішній борг держави на 31 грудня 2006 року планувалось встановити в сумі, еквівалентній 9.172.389,7 тис. доларів США [11, с. 96]. Сальдо платіжного балансу у частині експорту імпорту має позитивне значення за 2002–2004 рр., та від'ємне – за 2005 рік.

3. Протягом певного періоду часу здійснювався продаж української сировини та матеріалів за кордон за демпінговими цінами, що спричинило антидемпінгові розслідування.

4. Обмежені можливості виконання загальнодержавних програм перетворень.

5. Моральна і технічна зношеність більшості обладнання промислових підприємств.

6. Зменшення інвестиційних вкладень підприємств в основні фонди перешкоджає випуску конкурентоспроможної продукції.

7. Підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів порівняно з товарами імпортного виробництва.

8. Розширення товарообмінних операцій у зв'язку з відсутністю обігових коштів.

9. Неefективне використання іноземних кредитів, які витрачаються як правило на придбання готових виробів, а не інновацій.

10. Невпорядкованість на ринку нерухомості.

11. Домінуюча роль країн СНД в експорті та імпорті товарів. Хоча останнім часом відбувається поживлення експортно-імпоротної діяльності з країнами ЄС. У 2005 році експорт становив 9209,2 млн. дол. США, імпорт – 11873,9 млн. дол. США. Порівняно з 2004 роком експорт зменшився на 5,8 %, імпорт збільшився на 26,7 % ;

12. Недосконалість структури консультаційних послуг, яка могла б надати допомогу підприємствам експортерам та імпортерам.

13. Наявність тіньової економіки.

Якщо проаналізувати структуру платіжного балансу України за останні роки (рис. 1), то можна відмітити значне зростання обсягів експорту.

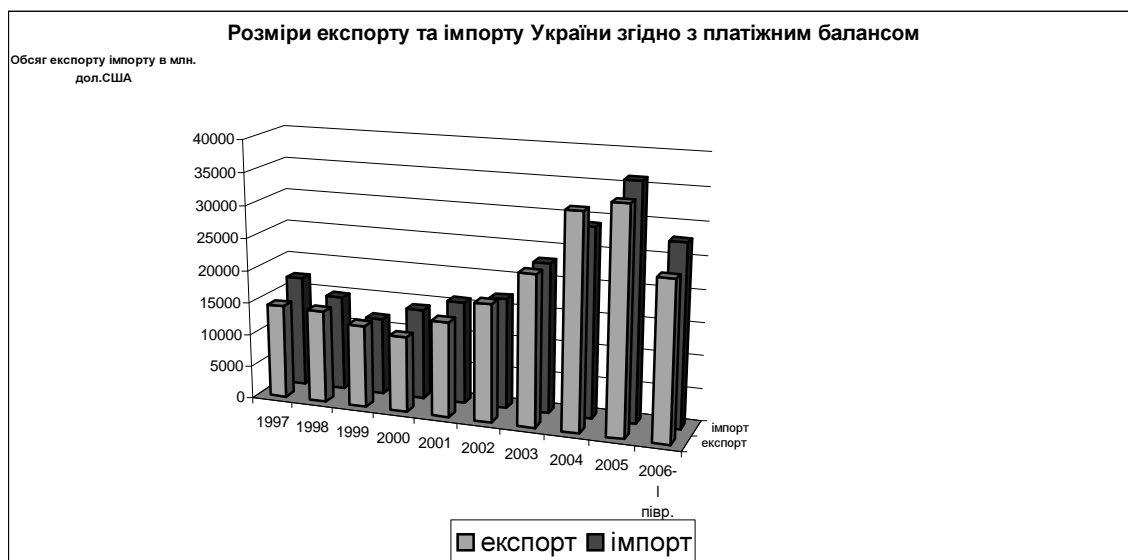
На жаль, не відбулося значного збільшення товарного сальдо, що могло стати передумовою поживлення експортно-імпоротної діяльності. Згідно з теорією меркантилізму багатство нації збільшується за рахунок позитивного сальдо платіжного балансу.

Для того, щоб об'єктивно оцінити умови та тенденції експортної спеціалізації та імпортного профілю України доцільно проаналізувати передумови зовнішньоекономічної діяльності.

Відмітимо фактори, які визначають торговельний профіль України і тим самим формують природно-ресурсні передумови.

У географічних вимірах 70 % території України – це Поліська, Придніпровська, Причорноморська низовини, 25 % – Подільська, Волинська, Приазовська височини, 5 % – Кримські гори та

Карпати. Для України типовим є помірно-континентальний клімат. Літо переважно тепле і сухе, зима м'яка і волога. Крім того, держава володіє родючими ґрунтами, близько 45 млн. га, які використовуються сільськогосподарськими підприємствами, понад 10 млн.га належать до держаного запасу та лісгосподарських підприємств. Тому саме природні чинники забезпечують потужний аграрний потенціал. Зокрема йдеться про ринок плодоовочевої консервації. Значно зросли експортні поставки українського агропромислового комплексу, зокрема до Росії, Німеччини, країн Балтії, Ізраїлю [9, с. 128].

*Рис. 1. Структура платіжного балансу України за останні роки
(за даними Держкомстату України [10])*

Істотні поклади залізних руд і вугілля історично визначили спеціалізацію на важкій металургії та розвиток важкого машинобудування. Цей напрямок у повному обсязі використовує науково-технічний потенціал, що був створений в Україні, а також інтелектуальні і творчі можливості людей. Це допомогло створити такі види продукції, по яких країна могла б утримувати технологічне лідерство. Прикладом такого лідерства є універсальний літак АН-74, розроблений в Україні, та його модифікації. Повітряна машина має двигуни Запорізького заводу “Мотор-Січ”, що має високі екологічні стандарти та низькі шумові характеристики. Серійно літаки типу АН-74 випускають на Харківському державному авіаційному підприємстві.

Є й інші приклади унікальних виробів машинобудівної галузі, позитивним моментом є те, що таке виробництво організовується малими підприємствами. Наприклад, машини з утилізації сміття, які фактично є мінізаводами. Їх виробником є приватне підприємство “Дельта”. Протягом місяця реалізовується 4–5 таких машин за кордон.

Лібералізація міжнародного обміну створює об’єктивні передумови взаємної адаптації національних господарств до зовнішніх умов різних підсистем світового господарства. Звичайно лідерство, а тому й найсприятливіші правила гри, все таки залишаються на боці промислово розвинутих країн. Але завдяки відкритості економік формується новий рівень можливостей реалізації економічних переваг не тільки розвинутих, а й іншим країнам.

До економічних передумов необхідно зарахувати оцінку експортного потенціалу українських підприємств, тобто визначення тих виробництв, продукція і послуги яких можуть реалізовуватись на експорт. Це дозволить державі зосередитись на підтримці тих видів діяльності, на основі яких можна буде сформувати експортноорієнтовані напрямки виробництва.

Як вже зазначалось, Україна має великий зовнішній борг. Більшу частину валютної виручки спрямовують на погашення зовнішньої заборгованості. Відсутність боргів сприяє швидкому розвитку економічних та соціальних процесів усередині країни і в міжнародному співробітництві.

Національна валюта країни введена у міжнародні розрахунки. Але, на нашу думку, стабілізації гривні не відбулося. З одного боку, відбувається штучне утримування курсу валют, а з іншого, не збільшується обсяг товарів, який можна придбати за одиницю національної валюти.

Позитивний момент розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств України полягає в тому, що держава, завдяки своєму географічному розташуванню має найвищий у Європі транзитний рейтинг, отже, є всі передумови стати дохідною транзитною державою.

Цим пояснюється висока питома вага транспорту в експорті послуг. Щоб використати цю перевагу в державі створено потужну транспортну інфраструктуру, яка обслуговувала значний обсяг зовнішньої торгівлі колишнього СРСР і плідно використовується досі. Нинішні потужності магістральних газо- та нафтопроводів, ліній електропередачі, морських портів, обсяги газосховищ тощо значно переважають внутрішні потреби країни і значною мірою призначені для обслуговування транзитних перевезень. Основними зовнішніми споживачами транспортних комунікацій України залишаються країни СНД, Балтії і насамперед Російська Федерація [8, с. 540].

Росія, як відомо, є великим постачальником на світовий ринок сировинних матеріалів та палива. Так, через територію України транспортують на експорт російську нафту та нафтопродукти, чорні та кольорові метали, мінеральні та хімічні добрива, вугілля, хімічні товари тощо. Основним експортним товаром, який останніми роками дає Росії найбільше валютних надходжень, є природний газ, який експортується винятково на європейський ринок і займає на ньому міцні позиції.

Кошти, вилучені за транзит, держава могла б залучати на підтримку підприємств експортерів. До речі, така велика частка транспортних послуг в експорті є унікальним явищем у світовій торгівлі. У 1998 році серед країн світу цей показник становив у середньому 23 %. У списку 148 країн за цим показником Україна поступалася лише Оману, який експортував тільки транспортні послуги в обсязі лише 20 млн. дол. На третьому місці була Латвія, у якої частка транспорту в експорті послуг становила 69 %.

Розвиток експортних галузей дасть змогу Україні збільшити кількість робочих місць. Наприклад, приблизно третину німецького ВВП виробляють експортні галузі, 60 % з цього припадає на зовнішню торгівлю з її сусідами. Кожне четверте місце у Німеччині залежить від експорту, а в деяких регіонах навіть кожне друге.

Що стосується імпорту, то його змушені використовувати більшість українських підприємств, після розриву міжгалузевих зв'язків, крім того в Україні велика питома вага критичного імпорту.

Критичний імпорт є окремою складовою зовнішньоторговельного обороту із специфічними механізмами формування його обсягів та структури. Складові критичного імпорту – товари та послуги, споживання яких необхідне для функціонування національної економіки, але обсяги виробництва всередині країни не достатні або ж вони взагалі не виробляються внаслідок відсутності потрібних для цього ресурсів (сировини, виробничих потужностей, know-how тощо). До складу критичного імпорту здебільшого входять товари проміжного споживання – енергоресурси, конструкційні матеріали, вузли та комплектуючі. Це зумовлює особливості у змінах обсягів критичного імпорту внаслідок змін у валютній, тарифно-митній та цінній політиці держави. Попит на товари критичного імпорту не залежить від змін у цінах на них, але подорожчання цих товарів в умовах перехідної економіки передається через технологічний ланцюг іншим товарам, у процесах виробництва яких використовується критичний імпорт. Зазначений процес може спричинити виникнення інфляції, тому цей чинник необхідно враховувати фахівцям на рівні підприємств.

В умовах поглиблення глобалістичних тенденцій у сучасному світовому господарстві закономірним процесом став послідовний перехід промислово розвинутих країн від замкнених національних господарств до економіки відкритого типу, зверненої до зовнішнього ринку. На цьому ж шляху знаходиться й Україна. Тому виникла проблема економічної безпеки країни. Є необхідність аналізу впливу на конкурентоспроможність вітчизняних товарів, порівняно з товарами, які надходять ззовні; можливості наших виробників пристосовувати свою продукцію під міжнародні стандарти. Україна є залежною від міжнародних фінансово-кредитних установ. На нашу думку, треба обережно ставитись до настанов МВФ, з метою усунення негативних наслідків для національної економіки.

Істотним поштовхом розвитку ЗЕД у світі є стимулювання експорту на законодавчому рівні. Так, США, незважаючи на те, що володіють містким внутрішнім ринком і менше ніж інші країни залежать від експорту товарів та послуг, підтримку експорту включають до національної стратегії.

У країнах Євросоюзу є також свої методи стимулювання ЗЕД. Для збільшення обороту реалізації, а тим самим збільшення прибутку, держава сприяє розвитку експортної діяльності. Інститут Європейського бізнесу купує на міжнародних виставках місця, представлення на яких підприємствам забезпечує спрощення просування товарів на закордонних ринках.

Що стосується законодавчої бази України, то після здобуття Україною незалежності була прийнята низка законів та указів президента, що стосуються зовнішньоекономічних зв'язків та зовнішньоекономічної діяльності, та, на жаль, вони не забезпечують функціонування ЗЕД у повному обсязі. Крім того до сьогодні найбільшою проблемою підприємств, що займаються експортною діяльністю, залишається проблема неповернення експортного відшкодування. Більшість країн світу, щоб збільшити обсяги експорту, взагалі відмовляються від обкладання ПДВ продукції, яку вивозять, або процес повернення не перевищує трьох днів.

Такі умови спричинили відчуження експорту підприємств, особливо, це стосується машинобудівної галузі. Десятки суб'єктів господарювання для уникнення проблем, продукцію, яку заплановано експортувати, реалізують невеликим фірмам-експортерам, які від свого імені виходять на зовнішні ринки. З одного боку, це міжнародна практика реалізації через посередника, а з іншого, великі підприємства втрачають можливість безпосередньої участі в міжнародних угодах на вигідніших умовах.

Для допомоги вирішення нагальних проблем підприємств у зовнішньоекономічній діяльності, необхідно удосконалити існуючу структуру консультаційних послуг.

Новий етап входження у світове господарство вимагає істотних зусиль як від окремих підприємств, так і від держави загалом, від чого зрештою залежатиме не тільки динаміка зовнішньої торгівлі, а, насамперед, можливість подальшого економічного та соціального розвитку держави.

Визначальною передумовою розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства і держави загалом, стане вступ до ЄС та СОТ.

Для вступу України до СОТ необхідно здійснити такі заходи правового й організаційного характеру:

- розробити систему повернення ПДВ експортерам протягом трьох днів;
- приведення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності відповідно до вимог СОТ, досягнення у цій сфері стандартів ЄС та реалізація цих положень на практиці;
- приведення режиму стимулювання виробництва автомобілів відповідно до положення УПС та норм СОТ;
- приведення режиму експорту сільськогосподарської продукції відповідно до положень УПС та норм СОТ;
- приведення режиму експорту чорного та кольорового металобрухту відповідно до положень УПС та норм СОТ;
- приведення системи санітарного та фітосанітарного контролю до вимог Євросоюзу;
- приведення системи технічного регулювання відповідно до вимог Угоди про технічні бар'єри в торгівлі та УПС.

Першочергове вирішення цих проблем було умовою в межах переговорного процесу щодо вступу до СОТ України.

Вибудовуючи національну зовнішньоекономічну стратегію, варто ураховувати і той факт, що розширення ЄС супроводжується поглибленням співпраці Євросоюзу з Росією та іншими так званими західними учасниками СНД (Білорусь, Молдова, Україна). У цьому зв'язку мають бути сформульовані чіткі відповіді щодо характеру і глибини взаємодії України з країнами, які формують Єдиний економічний простір (ЄЕП). Участь України у формуванні ЄЕП має розглядатись як процес, органічно підпорядкований стратегічному курсу європейської інтеграції. Україна зацікавлена у всебічному розвитку багатостороннього економічного співробітництва з країнами СНД і, зокрема, з Росією на принципах стратегічного партнерства. Ідеться насамперед про повну реалі-

зацію положень Угоди щодо поетапного формування в межах ЄЄП зони вільної торгівлі без вилучень і обмежень [7, с. 331].

Сьогодні Україна є учасником понад 100 міжнародних організацій тимчасовий член Ради Безпеки ООН, ініціатор створення неформального об'єднання держав ГУУАМ, один з ініціаторів створення Організації Чорноморського економічного співробітництва, контрибутор безпеки в Південно-Східній Європі.

Проаналізувавши все вищенаведене, можна виділити ресурсні, політичні, та економічні передумови розвитку експортно-імпоротної діяльності та ті, що впливають з класичних теорій міжнародної торгівлі (рис. 2).

Рис. 2 Передумови розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств України

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зовнішньоекономічна діяльність – важлива складова суспільного розвитку України. Її роль посилюється з часу набуття незалежності Українською державою.

Підприємства вже мають чітку тенденцію зміни сировинного експорту на товарний, збільшення обороту реалізації за межі країни. Особливо це стосується виробів машинобудівної галузі – машин, устаткування, механізмів, електротехнічного устаткування. Але цього не достатньо для повноцінного залучення до світового господарства.

Враховання всіх передумов розвитку ЗЕД підприємства, прискорить стабілізацію економіки та підвищить імідж країни на міжнародній арені. Важлива роль у цих процесах відводиться безпосередньо державі. А саме, необхідно виконати завдання: надавати державну підтримку програмам дослідження та розробки ефективних механізмів організації експортно-імпоротної діяльності; забезпечити більшу самостійність підприємствам-експортерам; знизити податковий тиск; створити мережу консультативних компаній для вирішення проблем підприємств.

Усе це диктує необхідність теоретичного осмислення та пошуку практичних рішень і механізмів, які б дозволили відділам експорту та імпорту відповідних підприємств розвивати зовнішні зв'язки, оперативно реагувати на коливання кон'юнктури зовнішніх ринків, вчасно мобілізувати ресурсний потенціал під час зміни товарної стратегії.

1. Бахромов Ю.М., Глухов В.З. *Организация внешнеэкономической деятельности: Учебник.* – СПб., 2001. – 317с. 2. Бойчик І.М. *Економіка підприємства: Навч. посібник.* – К.: Атіка, 2004. – 480 с. 3. Бородюк В. *Оцінка масштабів тіньової економіки та її вплив на динаміку макроекономічних показників // Економіка України.* – 1996. – № 11. – С. 4–16. 4. Губський А. *Євроатлантична інтеграція України: Монографія.* – К.: Вища шк., 2003. – 178 с. 5. Долішній М., Козоріз М., Мікловда В. *Підприємництво в Україні: проблеми становлення та розвитку.* – Ужгород: Карпати, 1997. – 358 с. 6. Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. *Міжнародні економічні відносини: Навч. посібник.* – 4-те вид., перер. і доп. – К.: Знання прес, 2003. – 406 с. – (Вища освіта 21 ст.). 7. Мартьянов О.І., Злуніцина Т.В. *Євроінтеграція України та єдиний економічний простір: суперечності чи нові можливості // Стратегія розвитку України.* – 2004. – № 3–4. – С. 329–335. 8. Оліфер В.К. *Розвиток експорту послуг // Україна в 21 столітті: концепції та моделі економічного розвитку // Матеріали доп. 5 Міжнар. конгресу українських економістів (22–26 травня 2000 р.).* – Львів, 2000. – 588 с. 9. Новицький В.Є. *Міжнародна економічна діяльність України: Підручник.* – К.: КНЕУ, 2003. – 948 с. 10. *Международные экономические отношения: Учебник / Под ред. И.П. Фаминского.* – М.: Юристъ, 2001. – 847 с.; *Світова економіка: Підручн / А. Філіпенко, О. Розгач, І. Шнирков та ін.* – К.: Либідь, 2000. – 582 с. 11. *Закон України “Про державний бюджет на 2006 рік” ЗУ № 3235 від 20.12.2005 // Відомості Верховної Ради України.* 2006. – № 29. – С. 96. 12. www.ukrstat.gov.ua. 13. www.ukrdzi.com.

УДК 658.8

Пьотр Хадріан

Краківська економічна академія, Польща

ЗНАЧЕННЯ АУДИТУ В МАРКЕТИНГОВОМУ УПРАВЛІННІ

© Хадріан Пьотр, 2007

Обґрунтовано необхідність використання аудиту в маркетинговому управлінні. Визначено напрями застосування маркетингового аудиту. Запропоновано напрями розробки маркетингового аудиту.

The necessity of the use of audit in the marketing management is grounded. Directions of application of marketing audit are definite. Directions of development of marketing audit are offered.

Постановка проблеми. Загальне завдання маркетингового аналізу – підготовка і контроль за виконанням маркетингового плану. Науково-прикладна проблема полягає в тому, щоби грамотно класифікувати завдання оцінювання ефективності компаній та аудиту.

Класифікацію ефективності можна проводити за такою ознакою, як оцінка тривалості виконання основних елементів корпоративної маркетингової орієнтації, а також: ринкову філософію, організацію, особливість інформації, стратегічну орієнтацію і оперативну ефективність. Маркетинговий аудит є поглибленішою версією аналізу ефективності і це трактується як “всебічні, систематичні, незалежні і регулярно здійснювані дослідження маркетингового оточення, корпоративних задач, стратегій і активностей, які націлені на те, щоби ідентифікувати розширення загроз і можливостей, і розробити плани для того, щоби робити поліпшення в корпоративній маркетинговій